

بررسی معیارهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی در انتخاب استاد

راهنما

Investigating Graduate Students' Criteria in Selecting Supervisors

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۰۸/۲۹

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۶/۱۱

Ja'far Ya'goubi
Seyedeh Shirin Golbaz
Somayeh Teymorlo

جعفر یعقوبی*

سیده شیرین گل‌باز**

سمیه تیمورلو***

Abstract: Choosing a thesis supervisor is one of the most important choices of the graduate students. Students often select their supervisors regarding some criteria. This study examines students' criteria for selecting their supervisors. The statistical sample consisted of 63 Ph.D. students and graduates (MSc.) at Zanjan University, Faculty of Agriculture, in the academic year 1393-1394. The survey instrument was a questionnaire, the validity of the questionnaire was approved by a panel of academic experts. Pre-test and calculating Cronbach's alpha coefficients were used to measure the reliability (0, 93). The results showed that students' criteria in selecting supervisor were summarized into six factors; professor's literacy levels and the degree of collaboration, commitment and teacher support, research experience, personality traits and how to treat students, the ability to identify experts, and academic rank or executive posts. 61% of the total variance of students' criteria in selecting supervisor was explained by these six factors.

Keywords: thesis, Supervisor, criteria, graduate.

چکیده: انتخاب استاد راهنمای پایان نامه از انتخاب‌های بسیار مهم دانشجویان تحصیلات تکمیلی است. دانشجویان معمولاً با در نظر گرفتن معیارهایی استاد راهنمای خود را انتخاب می‌کنند. هدف پژوهش حاضر بررسی معیارهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی در انتخاب استاد راهنما است. نمونه آماری این تحقیق را ۶۳ نفر از دانشجویان (دکتری) و دانش‌آموختگان (کارشناسی ارشد) تحصیلات تکمیلی دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در سال ۱۳۹۳ تشکیل دادند. ابزار تحقیق پرسشنامه بود که روایی آن را متخصصان دانشگاهی تأیید کردند و برای سنجش پایایی آن از آلفای کرونباخ (۰/۹۳) استفاده شد. نتایج نشان داد که معیارهای دانش‌آموختگان در انتخاب استاد راهنما در شش عامل سطح سواد استاد و میزان همکاری، حس تعهد و حمایتی استاد از دانشجوی، سابقه پژوهشی، ویژگی شخصیتی و نحوه برخورد با دانشجوی، توانایی شناسایی افراد متخصص و رتبه علمی یا پست اجرایی خلاصه شدند که در مجموع ۶۱ درصد از کل تغییرات مربوط به معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما را تبیین می‌کنند.

واژگان کلیدی: پایان‌نامه، استاد راهنما، معیارها، تحصیلات تکمیلی

* دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان

** دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زنجان (نویسنده مسئول sh.golbaz@znu.ac.ir)

*** دانش‌آموخته کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زنجان

مقدمه

ارکان اساسی آموزش در هر دانشگاهی، استاد، دانشجو و محیط آموزشی است. بدیهی است که اختلال در هر یک از این سه رکن سبب افت کیفیت آموزشی خواهد شد. دانشگاه‌ها مسئولیت خطیری در تربیت، آموزش و پرورش دانشجویان دارند و برای رسیدن به این هدف، مشاوره و راهنمایی تحصیلی از سوی استاد به دانشجویان، ضرورت است (حاجی‌آقاجانی و همکاران، ۱۳۸۰، ۱۴). مشاوره و راهنمایی، رابطه‌ای پویا و هدفمند است که بر اساس مشارکت دانشجو و استاد راهنما و با روش‌های منطبق و مناسب با نیازهای دانشجو انجام می‌شود (سید مجیدی و همکاران، ۱۳۹۲، ۴). وظیفه اصلی استاد راهنما و مشاور، تدریس است اما از او انتظار می‌رود که دانشجو را در گردآوری اطلاعات یاری کند. هرچه میزان اطلاعات علمی و فنی استاد راهنما بیشتر باشد در کار خود موفق‌تر خواهد بود و دانشجو نیز اعتماد به نفس بیشتری می‌یابد. نتایج حاصل از مطالعات نشان داده که یادگیری به همراه راهنمایی سودمند است بنابراین دانشجویان باید در کنار مطالعه از استادان راهنما و مشاور، راهنمایی بگیرند (ادهمی و عزیزاده، ۱۳۸۷، ۹۵). از زمان‌برترین و پیچیده‌ترین تصمیم‌های دانشجو در انجام پایان‌نامه و رساله، انتخاب استاد راهنما است. اگر دانشجو انتخابی درست داشته باشد به سرعت می‌تواند کار خود را پیش ببرد و اگر این انتخاب، درست نباشد کار دانشجو کند پیش می‌رود و ممکن است به مشکلاتی و حتی ناتمام ماندن تحصیلات منجر شود. راهنمایی و مشاوره ناکافی و نامناسب دانشجویان ممکن است موجب بروز مشکلاتی در دستیابی به اهداف آموزشی شود (مجاهد و همکاران، ۱۳۹۰، ۳).

از میان مؤلفه‌های اثرگذار بر کیفیت پایان‌نامه، برخی رابطه مشاوره‌دهنده و مشاوره مشاوره‌گیرنده در کار پایان‌نامه‌نویسی را از ابعاد مهم نگارش پایان‌نامه می‌دانند (جایگر و همکاران، ۲۰۱۱، ۷). پایان‌نامه‌نویسی فرایند پیچیده‌ای است که یکی از جنبه‌های بااهمیت آن رابطه دانشجو با استادان راهنما و مشاور است (کلیجن و همکاران، ۲۰۱۱، ۳). نداشتن رابطه مطلوب با استادان در فرایند پایان‌نامه‌نویسی می‌تواند به بروز مشکلاتی برای دانشجو، استادان و به تبع آن برای نظام آموزش عالی منجر شود. فراتر از این، ایجاد رابطه مناسب میان دانشجویان و استادان آنها در دانشکده و گسترش و تعمق این رابطه می‌تواند به دانشجویان کمک کند تا ضمن کسب نگرش‌های ارزشمند، در آینده نیز به موفقیت بیشتری دست یابند (داراک و مورمان، ۱۹۹۷، ۷۴۹). بدین ترتیب نظام آموزش عالی می‌تواند از ارتباط مطلوب بین استاد و دانشجو به‌عنوان ابزاری برای تربیت شهروند

1. Jaeger et al
2. Kleijn et al
3. Darracq & Moorman

پایبند به اخلاق نیز بهره‌مند شود (برون و کراگر^۱، ۱۹۸۵، ۴۰۵). بنابراین انتخاب استاد راهنمای پایان‌نامه از انتخاب‌های بسیار مهم و بحرانی است که دانشجویان معمولاً با در نظر گرفتن معیارهایی از قبیل شهرت علمی استاد راهنما، تعداد پایان‌نامه‌های راهنمایی شده، نظارت مستمر و غیره استاد راهنمای خود را انتخاب می‌کنند (صالحی عمران و همکاران، ۱۳۹۱، ۴۸). از این رو هدف این پژوهش بررسی معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه زنجان است.

پیشینه تحقیق

رباطی و همکاران (۱۳۹۳، ۴۴۲) در پژوهش خود به این نتایج رسیدند که عوامل پنهانی مانند ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری استادان، مراتب شغلی و علمی، قوانین حاکم بر دانشگاه‌ها، آیین‌نامه‌ها و مقررات درون دانشگاهی، شبکه‌های غیر رسمی، محدودیت‌ها و حمایت‌های احتمالی می‌تواند بر انتخاب استاد راهنما تأثیر بگذارد. صفایی موحد و عطاران (۱۳۹۲، ۱) در پژوهش خود نشان دادند که ویژگی‌های انتخاب استاد راهنما بین دانشجویان، ویژگی علمی استادان، سبک نظارت پژوهشی و ویژگی شخصیتی آنها است. نتایج پژوهش شیرینیگی و کاوه‌ای (۱۳۹۱، ۱) در رابطه با بررسی نقش و رابطه نظارتی استاد راهنما و دانشجو از دیدگاه دانشجویان دوره کارشناسی ارشد نشان داد که برای انتخاب استاد راهنما عوامل شیوه برخورد و رفتار اجتماعی استاد با دانشجویان دارای بالاترین رتبه است. صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۱، ۴۷) در پژوهش خود نشان دادند که شهرت علمی و نظارت مداوم از مهم‌ترین معیارهای دانشجویان در انتخاب استاد راهنما است. نتایج پژوهش درخشانفر و همکاران (۱۳۹۱، ۵۰) نشان داد که شایع‌ترین معیار انتخاب موضوع پایان‌نامه و استاد راهنما از طرف دانشجویان به ترتیب، ساده بودن و زمان‌بر نبودن موضوع و همکاری استاد راهنما برای به فرجام رساندن پایان‌نامه بود. مجاهد و همکاران (۱۳۹۰، ۹) در پژوهشی با عنوان نحوه ارائه خدمات استادان راهنما از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد نشان دادند که از نظر دانشجویان عملکرد استادان در زمینه‌های نظارت مستمر، تهیه جدول زمان‌بندی برای انجام مشاوره‌های فردی و یا گروهی با دانشجو، برگزاری جلسات مشاوره طبق جدول زمان‌بندی، در حد ضعیف اما عملکرد استادان در رابطه با راهنمایی قابل قبول دانشجو در زمینه مسائل آموزشی و آشنایی استادان با قوانین آموزشی، در حد خوب است. توانایی استاد راهنما در برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجو و انگیزه و رغبت استاد راهنما به کار راهنمایی، در بیشتر موارد عالی ارزیابی

شده بود. نتایج مطالعه صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹، ۹۵) نشان داد که معیارهای مورد نظر دانشجویان رشته علوم تربیتی در انتخاب استاد راهنما عبارت از: ویژگی‌های رفتاری استادان، موقعیت استادان، میزان حمایت احتمالی، سبک نظارت پژوهشی، ویژگی‌های علمی استادان و ویژگی‌های شخصیتی استادان است. دوغان و بیکماز^۱ (۲۰۱۵) در پژوهش خود نشان دادند که ویژگی‌هایی که بیشتر از سوی دانشجویان در مورد استاد راهنما مد نظر قرار می‌گیرد شامل ارائه بازخورد به فعالیت‌ها و تکالیف دانشجویان در حین زمان انجام فعالیت‌ها، اطلاعات جامع استاد در رابطه با روش‌ها و تکنیک‌های کارهای پژوهشی و تشویق دانشجویان به انجام دادن مطالعات علمی بیشتر است. جایگر و همکاران (۲۰۱۱، ۵) از عوامل مهم ترک تحصیل دانشجویان را در روابط دشوار آنها با اعضای هیئت علمی عنوان کرده است. بدین ترتیب موفقیت در نوشتن پایان‌نامه مستلزم تعامل پویا با افراد بسیاری از جمله استاد راهنما و استاد مشاور است. اریک کراس و عارف اسماعیل^۲ (۲۰۱۰، ۸۰۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مدیریت و روابط شخصی، زمان و محدودیت‌های دسترسی، سازگاری تحصیلی و انتظارات، ویژگی فردی استاد، سبک نگارش پایان‌نامه، دانشگاه محل تحصیل و میزان مسئولیت‌پذیری استاد از عوامل تأثیرگذار در انتخاب استاد راهنما است. نتایج پژوهش مینهارد و همکاران^۳ (۲۰۰۹، ۳۵۹) نشان داد که ویژگی‌هایی مانند حمایت از اجرای کارهای پژوهشی و بحث‌های علمی در زمان مناسب و ارائه بازخورد و پشتیبانی، داشتن برخورد صمیمی و مهارت‌های ارتباطی و برخورد مناسب از ویژگی‌های انتخاب استاد راهنما است. هایلر^۴ (۲۰۰۶) در پژوهش خود نشان داد که رابطه خوب با استاد راهنما از قوی‌ترین و ماندگارترین روابطی است که هر دانشجویی می‌تواند داشته باشد. از سوی دیگر این رابطه به‌عنوان یک رابطه انسانی مانند رابطه معلمی و شاگردی، رابطه‌ای دوطرفه است. نتایج پژوهش آرمسترانگ^۵ (۲۰۰۴، ۴۱) نشان داد که از مهم‌ترین معیارهای دانشجویان در انتخاب استاد راهنما، احساس مسئولیت استاد، شهرت استاد در گروه، سطح سواد، اخلاق حرفه‌ای استاد و توانایی در اجرای کارهای پژوهشی است. تامسون و همکاران^۶ (۲۰۰۵، ۲۸۳) معتقدند که استادان راهنما نه تنها باید از دانش تخصصی در حوزه مورد نظر برخوردار باشند بلکه مهارت‌ها و تجارب لازم را برای نظارت، حمایت و جهت‌دهی

-
1. Dogan & Bikmaz
 2. Eric Kraus & Arif Ismail
 3. Mainhard et al
 4. Hair
 5. Armstrong et al
 6. Thompson et al

به دانشجویان نیز داشته باشند. نتایج مطالعه فلیس و پاگ^۱ (۲۰۰۰) در کشور انگلستان، نشان داد که انتخاب استاد راهنمای دانشجویان از مهم‌ترین گام‌هایی است که باید طی شود. همچنین، آنها نشان دادند که انتخاب استاد راهنما بر اساس سابقه تحقیق وی و میزان نزدیکی در کار تحقیق که دانشجو نیاز دارد، انجام می‌شود.

در مجموع، نتایج پژوهش‌ها نشان داد که دانشجویان معیارهای متفاوتی را برای انتخاب استاد راهنما در نظر می‌گیرند. برخی از این معیارها، ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری استاد راهنما، مراتب شغلی و علمی، سابقه پژوهشی، حمایت‌های استاد از دانشجو، نظارت مداوم و همکاری استاد راهنما برای به فرجام رساندن پایان‌نامه بودند. با توجه به مطالب بیان شده، استادان راهنما نقش مهمی در نگارش پایان‌نامه‌های دانشجویان از جنبه‌های مختلف دارند. در این چهارچوب اگر استادان راهنما در طول انجام پایان‌نامه نقش‌های خودشان را انجام ندهند نه تنها تأثیر مثبتی در روند نوشتن پایان‌نامه نمی‌گذارند بلکه اثرات منفی در این مسیر دارند. از این، می‌توان گفت که برخی دانشجویان بر اساس این تأثیرات و نداشتن صلاحیت مطلوب استادان راهنما به قطع آموزش و ادامه تحصیل در مقطع خود اقدام می‌کنند. لذا در این پژوهش با توجه به نقش مهم استادان راهنما در انجام گرفتن پایان‌نامه، معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما بررسی شده است.

روش تحقیق

این مطالعه، پژوهشی توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه انجام گرفته است. جامعه پژوهش، همه دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی دانشگاه زنجان در سال تحصیلی ۱۳۹۳ بودند که بر اساس اعلام معاونت آموزشی دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان تعداد کل آنها در مقطع زمانی مورد نظر ۱۱۷ نفر بود. پرسشنامه‌ها به صورت حضوری و یا از طریق پست الکترونیک توسط پاسخگویان تکمیل شد. تعدادی از پاسخگویان، دانشجوی مقطع دکتری و تعدادی نیز دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد بودند. با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۶۳ پاسخگو به عنوان نمونه کافی تشخیص داده شد. پرسشنامه طراحی شده، محقق ساخته و بر اساس پیشینه تحقیق و مطالعات انجام شده در این زمینه بود که در برگیرنده ۳۵ سؤال در رابطه با معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما و به صورت طیف‌های چندقسمتی امتیازبندی (۱=خیلی کم = ۲ کم = ۳ تا حدی = ۴ زیاد = ۵ خیلی زیاد) طراحی شده بود. ویژگی‌های فردی مانند جنسیت، سن، محل سکونت، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی

نیز با مقیاس‌های مختلف فاصله‌ای، نسبتی و اسمی به دست آمدند. روایی محتوایی پرسشنامه از سوی متخصصان دانشگاهی تأیید شد. پایایی پرسشنامه نیز با تحلیل آزمون کرونباخ آلفا برای داده‌های ترتیبی چندقسمتی و به صورت پایلوت بین ۱۵ دانش‌آموخته تأیید شد. مقدار این ضریب برای پرسشنامه ۰/۹۳ به دست آمد که حاکی از پایایی مناسب ابزار تحقیق بود. داده‌های پرسشنامه‌ها با استفاده از تحلیل‌های توصیفی و استنباطی و با کمک نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های تحقیق

الف) ویژگی‌های فردی

نتایج نشان داد که میانگین سنی پاسخگویان ۲۶ سال و سن ۸۲/۶ درصد آنها کمتر از ۲۷ سال بود. از لحاظ جنسیت، ۲۹ نفر (۶۶/۰ درصد) از پاسخگویان مرد و ۳۴ نفر (۵۴/۰ درصد) زن بود. بیشتر پاسخگویان (۸۷/۳ درصد) مجرد و ۸ نفر (۱۲/۷ درصد) متأهل بودند. میانگین معدل کارشناسی پاسخگویان ۱۵/۹۸ و کارشناسی ارشد ۱۶/۷۲ محاسبه شد. از لحاظ سطح تحصیلات ۳۰ درصد (۱۹ نفر) پاسخگویان دانشجوی مقطع دکتری و ۶۹ درصد (۴۴ نفر) دانش‌آموخته کارشناسی ارشد بودند. ۴۴ نفر پاسخگویان (۶۹/۸ درصد) بیکار و تنها ۱۹ نفر (۳۰/۲ درصد) دارای شغل نیمه‌وقت بودند. از لحاظ سکونت بیشتر پاسخگویان (۶۳/۵ درصد) خوابگاهی، ۲۲/۲ درصد بومی بودند و ۱۴/۳ درصد تردد داشتند.

ب) اولویت‌بندی معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما

بر اساس پیشینه تحقیق و مطالعات انجام شده ۳۵ متغیر شناسایی شدند که در جدول (۱) ارائه شده است. اولویت‌بندی معیارهای دانش‌آموختگان در انتخاب استادان راهنما بر اساس میانگین رتبه‌ای کسب شده هر یک از گویه‌ها در جدول (۲) ارائه شده است. همچنین برای اولویت‌بندی و تعیین میزان برتری هر یک از این گویه‌ها، ضریب تغییرات و میانگین رتبه‌ای آنها مورد توجه قرار گرفت. همان‌طور که داده‌های جدول (۲) به وضوح نشان می‌دهد از بین ۳۵ معیار دانشجویان در انتخاب استادان راهنما، به ترتیب گویه‌های سواد علمی، میزان آشنایی استاد راهنما با اصول نگارش و تدوین پایان‌نامه و مقاله و میزان نظارت مداوم استاد بر فرایند تدوین پایان‌نامه، رتبه‌های یک تا سه را به خود اختصاص داده‌اند که نشان‌دهنده توافق نظر دانشجویان درباره این معیارهای انتخاب استادان راهنما است. گویه‌های داشتن پست اجرایی مهم در دانشگاه یا خارج از دانشگاه، میزان سهل‌گیری استاد و جنسیت به ترتیب در سه اولویت آخر قرار گرفته‌اند که نشان‌دهنده کمتر بودن اهمیت این معیارها در انتخاب استادان راهنما است. وضعیت

دیدگاه پاسخگویان در زمینه معیارهای انتخاب استادان راهنما و اولویت‌بندی دیدگاه آنها بر اساس ضریب تغییرات در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۱) نحوه تعیین و استخراج معیارهای انتخاب استاد راهنما از پیشینه تحقیق

اسامی محققان	متغیرهای محققان دیگر در پیشینه	متغیرهای استخراج شده تحقیق حاضر
رباطی و همکاران (۱۳۹۳)؛ شیربگی و کاوه‌ای (۱۳۹۱)؛ مجاهد و همکاران (۱۳۹۰)؛ صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹)؛ اریک کراس و عارف اسماعیل (۲۰۱۰)؛ مینهارد و همکاران (۲۰۰۹)؛ هابر (۲۰۰۶)؛ آرمسترانگ (۲۰۰۴)	ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری استادان	طرز برخورد و رفتار اجتماعی با دانشجویان، میزان صمیمیت استاد با دانشجوی، مهارت ارتباط کلامی و غیر کلامی استاد راهنما با دانشجو، میزان انتقادپذیری استاد، جنسیت، شنونده خوب بودن استاد راهنما، میزان صمیمیت استاد با دانشجو، میزان سخت‌گیری استاد
رباطی و همکاران (۱۳۹۳)؛ صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۱)؛ صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹)؛ دوغان و بیکماز (۲۰۱۵)؛ اریک کراس و عارف اسماعیل (۲۰۱۰)؛ تامسون و همکاران (۲۰۰۵)؛ آرمسترانگ (۲۰۰۴)؛ فلیپس و پاگی (۲۰۰۰)	مراتب شغلی و علمی (آموزشی و پژوهشی)	سواد علمی، میزان آشنایی استاد راهنما با اصول نگارش و تدوین پایان‌نامه و مقاله، میزان نظارت مداوم استاد بر فرایند تدوین پایان‌نامه، میزان اطلاعات به‌روز استاد راهنما در رابطه با موضوع پایان‌نامه، تسلط استاد بر موضوع پایان‌نامه، میزان کمک در انتخاب موضوع و تدوین پیشنهاد تحقیق به دانشجویان، میزان آشنایی با نرم‌افزارهای آماری در رابطه با پایان‌نامه، مرتبه علمی (استادیار، دانشیار، استاد)، سوابق پژوهشی (تعداد مقاله‌ها، طرح‌های پژوهشی و...)، توانایی استاد در معرفی افراد متخصص داخلی در موضوع پایان‌نامه به دانشجو، توانایی استاد در معرفی افراد متخصص خارجی در موضوع پایان‌نامه به دانشجو، میزان تجربه در رابطه با تدوین پایان‌نامه به طور کلی، تعداد مقاله‌های چاپ شده توسط استاد، تعداد پایان‌نامه‌های راهنمایی شده توسط استاد، تسلط استاد بر

اسامی محققان	متغیرهای محققان دیگر در پیشینه	متغیرهای استخراج شده تحقیق حاضر
		سایر زبان‌ها، شهرت علمی، داشتن پست اجرایی مهم در دانشگاه یا خارج از دانشگاه.
ریاطی و همکاران (۱۳۹۳)؛ صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹)؛ مینهارد و همکاران (۲۰۰۹)؛ تامسون و همکاران (۲۰۰۵)	حمایت‌های احتمالی استاد از دانشجو	میزان حمایت‌های معنوی استاد از دانشجو در جریان پایان‌نامه، حمایت‌های مالی از دانشجو توسط استاد.
صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۱)؛ درخشانیفر و همکاران (۱۳۹۱)؛ مجاهد و همکاران (۱۳۹۰)؛ صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹)؛ دوغان و بیکماز (۲۰۱۵)؛ جایگر و همکاران (۲۰۱۱)؛ اریک کراس و عارف اسماعیل (۲۰۱۰)؛ مینهارد و همکاران (۲۰۰۹)؛ تامسون و همکاران (۲۰۰۵)؛ آرمسترانگ (۲۰۰۴)	نظارت مداوم و همکاری استاد راهنما برای به فرجام رساندن پایان‌نامه	میزان نظارت مداوم استاد بر فرایند تدوین پایان‌نامه، میزان اختصاص وقت برای راهنمایی دانشجو، میزان تعهد حرفه‌ای استاد راهنما در انجام وظایف خود، میزان انگیزه و رغبت استاد به کار راهنمایی، میزان فراهم بودن امکان دسترسی به استاد، میزان کمک در انتخاب موضوع و تدوین پیشنهاد تحقیق به دانشجویان، میزان نظم استاد در فرایند پایان‌نامه.

جدول (۲) اولویت‌بندی معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	معیارها
۱	۰/۱۱	۰/۵۱	۴/۸۴	سواد علمی
۲	۰/۱۰	۰/۴۷	۴/۸۱	میزان آشنایی استاد راهنما با اصول نگارش و تدوین پایا نامه و مقاله
۳	۰/۱۰	۰/۴۸	۴/۷۹	میزان نظارت مداوم استاد بر فرایند تدوین پایان‌نامه
۴	۰/۱۴	۰/۶۵	۴/۷۹	مهارت ارتباط کلامی و غیر کلامی استادان راهنما با دانشجوی
۵	۰/۱۴	۰/۶۶	۴/۷۸	میزان اطلاعات به‌روز استاد راهنما در رابطه با موضوع پایان‌نامه
۶	۰/۱۳	۰/۶۲	۴/۷۵	میزان اختصاص وقت برای راهنمایی دانشجو
۷	۰/۱۲	۰/۵۷	۴/۷۳	شیوه برخورد و رفتار اجتماعی با دانشجویان
۸	۰/۱۲	۰/۵۷	۴/۷۳	میزان تعهد حرفه‌ای استاد راهنما در انجام وظایف خود
۹	۰/۱۱	۰/۵۲	۴/۷۱	میزان انگیزه و رغبت استاد به کار راهنمایی
۱۰	۰/۱۳	۰/۶۱	۴/۷۱	میزان آشناسازی دانشجویان با روش تحقیق توسط استاد
۱۱	۰/۱۵	۰/۷۱	۴/۷۱	تسلط استاد بر موضوع پایان‌نامه
۱۲	۰/۱۱	۰/۵۳	۴/۷۰	میزان فراهم بودن امکان دسترسی به استاد
۱۳	۰/۱۳	۰/۶۲	۴/۶۸	میزان تجربه در رابطه با موضوع پایان‌نامه
۱۴	۰/۱۶	۰/۷۶	۴/۶۸	میزان کمک در انتخاب موضوع و تدوین پیشنهاد تحقیق به دانشجویان
۱۵	۰/۱۴	۰/۶۷	۴/۶۷	مهارت استاد راهنما در تدریس به زبان ساده
۱۶	۰/۱۷	۰/۷۸	۴/۶۷	قدرت بیان استاد در ارائه مطالب
۱۷	۰/۱۶	۰/۷۷	۴/۶۵	میزان انتقادپذیری استاد
۱۸	۰/۱۵	۰/۶۸	۴/۶۳	میزان نظم استاد در فرایند پایان‌نامه
۱۹	۰/۱۵	۰/۷۱	۴/۶۲	میزان حمایت‌های معنوی استاد از دانشجو در جریان پایان‌نامه
۲۰	۰/۱۶	۰/۷۳	۴/۶۲	میزان آشنایی با نرم‌افزارهای آماری در رابطه با پایان‌نامه

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	معیارها
۲۱	۰/۱۸	۰/۸۳	۴/۶۲	مرتبه علمی (استادیار، دانشیار، استاد)
۲۲	۰/۱۷	۰/۷۷	۴/۶۰	سوابق پژوهشی (تعداد مقاله‌ها، طرح‌های پژوهشی و...)
۲۳	۰/۱۷	۰/۷۹	۴/۶۰	شنونده خوب بودن استاد راهنما
۲۴	۰/۱۹	۰/۸۶	۴/۵۷	حمایت‌های مالی از دانشجوی توسط استاد
۲۵	۰/۱۸	۰/۸۲	۴/۵۶	میزان تجربه در رابطه با تدوین پایان‌نامه به طور کلی
۲۶	۰/۲۳	۱/۰۳	۴/۵۴	میزان صمیمیت استاد با دانشجوی
۲۷	۰/۱۹	۰/۸۶	۴/۵۱	توانایی استاد در معرفی افراد متخصص داخلی در موضوع پایان‌نامه به دانشجوی
۲۸	۰/۱۸	۰/۸۰	۴/۵۱	توانایی استاد در معرفی افراد متخصص خارجی در موضوع پایان‌نامه به دانشجوی
۲۹	۰/۱۸	۰/۸۰	۴/۴۹	میزان سخت‌گیری استاد
۳۰	۰/۲۱	۰/۹۳	۴/۴۸	تعداد مقاله‌های چاپ شده توسط استاد
۳۱	۰/۱۸	۰/۸۲	۴/۴۶	تعداد پایان‌نامه‌های راهنمایی شده توسط استاد
۳۲	۰/۲۳	۰/۹۹	۴/۳۸	تسلط استاد بر سایر زبان‌ها
۳۳	۰/۲۶	۱/۱۲	۴/۲۵	داشتن پست اجرایی مهم در دانشگاه یا خارج از دانشگاه
۳۴	۰/۲۶	۱/۰۷	۴/۱۶	شهرت علمی
۳۵	۰/۳۱	۱/۱۸	۳/۸۱	جنسیت

طیف: ۱: خیلی کم، ۵: خیلی زیاد

پ) تحلیل عاملی معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما

در این بخش نیز از تحلیل عاملی اکتشافی به عنوان روش تحلیل چند متغیره و روش هم‌وابسته برای دسته‌بندی و تحلیل آماری معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان راهنما استفاده شد. برای تشخیص مناسب بودن روش تحلیل عاملی از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده شد که مقدار KMO، ۰/۷۰ و مقدار آماره بارتلت ۲۲۱۵/۴۷۵ به دست آمد. لذا مناسب بودن این روش برای تحلیل اطلاعات مربوطه، تأیید شد. در

جدول (۳) عوامل استخراج شده با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی واریانس
تجمعی آنها ارائه شده است.

جدول (۳) عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی واریانس

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
سطح سواد استاد و میزان همکاری	۵/۱۴۸	۱۲/۵۵۷	۱۲/۵۵۷
حس تعهد و حمایت استاد از دانشجو	۵/۰۵۹	۱۲/۳۳۸	۲۴/۸۹۵
سابقه پژوهشی	۴/۹۱۰	۱۱/۹۷۸	۳۶/۸۷۰
ویژگی شخصیتی و نحوه برخورد با دانشجو	۳/۹۷۵	۹/۶۹۶	۴۶/۵۶۶
توانایی شناسایی افراد متخصص	۳/۴۸۴	۸/۴۹۸	۵۵/۰۶۴
رتبه علمی یا پست اجرایی	۲/۵۲۹	۶/۱۶۹	۶۱/۲۳۳

بر اساس اطلاعات جدول (۳) بیشترین مقدار ویژه مربوط به عامل اول است که ۱۲/۵۵۷ درصد از واریانس کل را تبیین کرده است. بدین ترتیب، عوامل شش‌گانه در مجموع حدود ۶۱/۲۳۳ درصد از تغییرات واریانس کل را تبیین کردند و واریانس باقی‌مانده مربوط به عوامل و متغیرهایی است که در پژوهش حاضر مطالعه نشده‌اند. برای تشخیص متغیرهای متعلق به هر یک از عامل‌ها و نیز تفسیرپذیری بهتر آنها، چرخش عاملی به روش واریماکس انجام شد که نتایج آن در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول (۴) مشخصات عوامل استخراج شده در زمینه معیارهای دانشجویان در انتخاب استادان

راهنما

بار عاملی	متغیرها	عامل
۰/۸۱	سواد علمی	سطح سواد استاد و میزان همکاری
۰/۷۴	میزان اطلاعات به روز استاد راهنما در ارتباط با موضوع پایان نامه	
۰/۷۲	میزان آشنایی با نرم افزارهای آماری در رابطه با پایان نامه	
۰/۷۱	میزان آشنایی استاد راهنما با اصول نگارش و تدوین پایان نامه و مقاله	
۰/۶۶	میزان نظارت مداوم استاد بر فرایند تدوین پایان نامه	
۰/۶۴	میزان کمک در انتخاب موضوع و تدوین پیشنهاد تحقیق به دانشجویان	
۰/۶۱	تسلط استاد بر موضوع پایان نامه	
۰/۶۰	تسلط استاد بر سایر زبان ها	
۰/۵۶	قدرت بیان استاد در ارائه مطالب	
۰/۷۸	میزان تعهد حرفه ای استاد راهنما در انجام وظایف خود	
۰/۷۶	میزان فراهم بودن امکان دسترسی به استاد	
۰/۶۸	حمایت های مالی استاد راهنما از دانشجو	
۰/۶۷	میزان اختصاص وقت برای راهنمایی دانشجو	
۰/۶۶	میزان حمایت های معنوی استاد از دانشجو در جریان پایان نامه	
۰/۶۳	شهرت علمی	
۰/۵۹	روش تدریس استاد راهنما	
۰/۵۸	مهارت استاد راهنما در تدریس به زبان ساده	
۰/۵۴	میزان سخت گیری استاد (قاطعیت و سخت گیری)	
۰/۵۱	میزان آشناسازی دانشجویان با روش تحقیق توسط استاد	
۰/۸۱	میزان تجربه در رابطه با تدوین پایان نامه به طور کلی	سابقه پژوهشی
۰/۷۸	تعداد پایان نامه های راهنمایی شده توسط استاد	
۰/۷۳	میزان تجربه در رابطه با موضوع پایان نامه	
۰/۶۳	تعداد مقاله های چاپ شده توسط استاد	
۰/۸۶	طرز برخورد و رفتار اجتماعی با دانشجویان	ویژگی شخصیتی و
۰/۸۲	میزان انتقاد پذیری استاد	

بار عاملی	متغیرها	عامل
۰/۸۰	شنونده خوب بودن استاد راهنما	نحوه برخورد با دانشجو
۰/۷۸	میزان انگیزه و رغبت استاد به کار راهنمایی	
۰/۷۶	میزان نظم استاد در فرایند پایان‌نامه	
۰/۷۳	مهارت‌های ارتباط غیرکلامی استاد راهنما با دانشجو	
۰/۶۴	جنسیت	
۰/۶۰	میزان صمیمیت استاد با دانشجو	
۰/۷۸	توانایی استاد در معرفی افراد متخصص خارجی در موضوع پایان‌نامه به دانشجو	توانایی شناسایی افراد متخصص
۰/۶۸	توانایی استاد در معرفی افراد متخصص داخلی در موضوع پایان‌نامه به دانشجو	
۰/۸۶	داشتن پست اجرایی مهم در دانشگاه یا خارج از دانشگاه	رتبه علمی یا پست اجرایی
۰/۶۲	مرتبه علمی (استادیار، دانشیار، استاد)	

نتیجه‌گیری و بحث

انتخاب استاد راهنما، با توجه به نقش مهم آن در بهبود علم‌آموزی، انگیزه و سلامت دانشجویان، امری ضروری است. از این رو در این پژوهش معیارهای دانشجویان در انتخاب استاد راهنما بررسی شده است. مهم‌ترین معیارهای دانشجویان در انتخاب استاد راهنما، سواد علمی، میزان آشنایی استاد راهنما با اصول نگارش و تدوین پایان‌نامه و مقاله، میزان نظارت مداوم استاد بر فرایند تدوین پایان‌نامه و مهارت ارتباط کلامی و غیر کلامی استاد راهنما با دانشجو بودند که با یافته‌های رباطی و همکاران (۱۳۹۳، ۴۴۲)؛ صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۱، ۴۷) و دوغان و بیگماز (۲۰۱۵) همسویی دارد. همچنین نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان داد که مهم‌ترین معیار دانشجویان در انتخاب استاد راهنما، میزان سطح سواد علمی و میزان اطلاعات به‌روز استاد راهنما در ارتباط با موضوع پایان‌نامه است. این نتیجه بیانگر بالا بودن علاقه دانشجویان به کار کردن با استادانی است که از سطح سواد بالا و به‌روزی برخوردارند و استادانی که میزان آشنایی بیشتری با نرم‌افزارهای آماری در رابطه با پایان‌نامه و آشنایی بیشتری با اصول نگارش و تدوین پایان‌نامه و مقاله دارند. نتایج این بخش از پژوهش، یافته‌های صفایی موحد و عطاران (۱۳۹۲، ۱) و دوغان و بیگماز (۲۰۱۵) را تأیید می‌کند. بنابراین

دانشجویان به دنبال انتخاب استاد راهنمایی هستند که از قدرت علمی بالاتری برخوردار باشند و به مسائل علمی در انتخاب استاد راهنما توجه بیشتری دارند.

راهکار مهم دیگر، حس تعهد و حمایتی استاد از دانشجو است که به میزان تعهد حرفه‌ای استاد راهنما در انجام وظایف خود، میزان فراهم بودن امکان دسترسی به استاد، حمایت‌های مالی استاد راهنما از دانشجو و میزان اختصاص وقت برای راهنمایی دانشجو مربوط است. این بخش با نتایج یافته‌های صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹، ۹۵) مطابقت دارد. دانشجویان برای انجام دادن کارهای پایان‌نامه به وسایل و تجهیزاتی نیاز دارند و اگر از طرف استاد، حمایت مالی نشوند کارشان بهتر پیش نمی‌رود و دچار بی‌انگیزگی و مشکل می‌شوند؛ بنابراین این دانشجویان به این جنبه از ویژگی استاد راهنما یعنی تعهد و حمایت استاد از دانشجو در مرحله انتخاب استاد راهنما هم توجه بیشتری دارند. عوامل دیگر نیز به ترتیب اهمیت عبارت از سابقه پژوهشی استاد، ویژگی شخصیتی و نحوه برخورد با دانشجو، توانایی شناسایی افراد متخصص و رتبه علمی یا پست اجرایی بودند که این نتایج با یافته‌های رباطی و همکاران (۱۳۹۳، ۴۴۲)؛ صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۱: ۴۷) و مینهارد و همکاران (۲۰۰۹، ۳۵۹) همخوانی داشت.

همان‌طور که بیان شد، دانشجویان به تعداد مقاله‌ها و پایان‌نامه‌های راهنمایی شده استاد قبل از انتخاب استاد راهنما توجه دارند. همچنین به سابقه پژوهشی، میزان توانایی و موفقیت استاد در انجام کارهای پژوهشی و اینکه استاد مربوطه در چه زمینه‌هایی تمایل به انجام دادن کارهای پژوهشی است، توجه می‌کنند تا انتخاب درست‌تری داشته باشند. ویژگی‌های اخلاقی و برقراری ارتباط مناسب بین استاد و دانشجو نیز از معیارهای مهم در انتخاب استاد راهنما است؛ طوری که ارتباط خوب دانشجو با استاد راهنما می‌تواند به افزایش رضایتمندی دانشجو از مقطع تحصیلی و همچنین تدوین پایان‌نامه‌ای باکیفیت منجر شود. چنین ارتباطی مانع از پیشرفت کند پایان‌نامه یا رها کردن کل فرایند تحقیق می‌شود. بنابراین با توجه به اینکه انتخاب استاد راهنما مهم‌ترین تصمیم تحصیلی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی به شمار می‌رود و با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان پیشنهاد داد که دانشجویان علاوه بر توجه به سطح سواد و ویژگی‌های رفتاری استادان به مطابقت داشتن علاقه پژوهشی خود با تخصص کاری استاد راهنما نیز توجه کنند. استادان نیز بیشتر در صدد ایجاد انگیزه پژوهشی در دانشجویان و ایجاد فضای روحی و روانی مناسب برای ادامه همکاری خود و دانشجو باشند. همچنین دانشجویان قبل از شروع روند کار پایان‌نامه به درک روابط خود با استاد راهنما اهمیت دهند. دانشجو و استاد راهنما در شروع کار باید انتظارات را از یکدیگر روشن کنند،

محدودیت‌های کاری را در نظر بگیرند و سبک‌های نظارتی و تعاملی را معین کنند تا رفته‌رفته سازگاری بین آنها افزایش پیدا کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ادهمی، اشرف و علیزاده، سکینه (۱۳۸۷). نظرات دانشجویان علوم پزشکی کرمان در مورد عملکرد اساتید در زمینه مشاوره و راهنمایی تحصیلی. *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی*، ۲ (۵)، ۹۴ - ۱۰۱.
- حاجی آقاجانی، سعید؛ جنابی، محمدصادق؛ صابریان، معصومه؛ رشیدی پور، علی و ملک، مجتبی (۱۳۸۲). عملکرد، نحوه انتخاب و شرح وظایف اساتید راهنما از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی سمنان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل*، ویژه مقالات آموزش پزشکی، ۲، ۱۲ - ۱۷.
- درخشانفر، حجت؛ شهرامی، علی؛ حاتم آبادی، حمیدرضا؛ امینی، افشین و شریفی، عیسی (۱۳۹۱). بررسی معیارهای انتخاب موضوع پایان نامه و استاد راهنما از دیدگاه دانشجویان پزشکی. *دوفصلنامه مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی*، ۳ (۴)، ۵۰ - ۵۷.
- رباطی، فاطمه؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ فروغی ابری، احمدعلی؛ کشتی آرای، نرگس؛ محمدباقری، محمد و رضایی فر، مهدی (۱۳۹۳). بررسی عوامل پنهان تأثیرگذار بر انتخاب استاد راهنما: یک مطالعه پدیدارشناسی. *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی*، ۱۱ (۴)، ۴۴۲ - ۴۵۵.
- سیدمجیدی، مریم؛ جهانیان، ایمان؛ مرادی، نفیسه و بیژنی، علی (۱۳۹۲). بررسی نظرات دانشجویان علوم پزشکی بابل در مورد عملکرد اساتید در زمینه مشاوره و راهنمایی تحصیلی، *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد*، ۲ (۸)، ۲ - ۱۴.
- شیربیگی، ناصر و کاوه‌ای، صدیقه (۱۳۹۱). بررسی نقش و رابطه نظارتی استاد راهنما و دانشجو از دیدگاه دانشجویان دوره کارشناسی ارشد. *رویکردهای نوین آموزشی*، ۷ (۱)، ۱ - ۲۶.
- صالحی عمران، ابراهیم؛ اقدائی، محمدحسن و هاشم‌خانی زلفانی، سرفراز (۱۳۹۱). استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه‌ای برای انتخاب استاد راهنمای پایان‌نامه دوره دکتری. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۶۵، ۴۷ - ۶۶.
- صفایی موحد، سعید و عطاران، محمد (۱۳۸۹). واکاوی هنجارهای مؤثر بر انتخاب استاد رهنما در حوزه‌های محض (علوم ریاض) و میان‌رشته‌ای (علوم تربیتی): یک مطالعه پدیدار شناختی، *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۲ (۴)، ۹۵ - ۱۲۱.

صفایی موحد، سعید و عطاران، محمد (۱۳۹۲). واکاوی برنامه درسی پنهان در انتخاب استاد راهنما در دانشکده ریاضی: یک مطالعه کیفی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۰ (۱۱)، ۱-۱۲.

مجاهد، شهناز؛ نصیریانی، خدیجه؛ سلیمی، طاهره و لطفی، محمدحسن (۱۳۹۰). نحوه ارائه خدمات اساتید راهنما از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی شهید صدوقی. مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد، ۲ (۶)، ۱-۱۰.

- Armstrong, S. J.; Allison, C. W. & Hayes, J. (2004). The Effects of Cognitive style on Research Supervision: A Study of Student- Supervisor Dyads in Management Education. *Academy of Management Learning and Education*, 3 (1), 41-63.
- Brown, D. R. & Krager, L. (1985). Ethical Issues in Graduate Education: Faculty and Student Responsibilities. *The Journal of Higher Education*, 56 (4), 403-418.
- Darracq, G. R. & Moorman, E. C. (1997). Reforming Student-Professor Relations: Personal Qualities to Improve the Wildlife. *Wildlife Society Bulletin*, 25 (3), 748-750.
- Dogan, N. & Bikmaz, O. (2015). Expectation of students from their thesis supervisor. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 3730 – 3737
- Eric Kraus, S. & Arif Ismail, I. (2010). PhD Students' Experiences of Thesis Supervision in Malaysia: Managing Relationships in the Midst of Institutional Change. *The Qualitative Report*, 15 (4), 802-822.
- Hair, M. (2006). Superqual A tool to explore the initial expectations of PhD students and supervisors. *Learning in Higher Education*, 7 (1), 9 - 23.
- Jaeger, J. A.; Sandmann, R. L. & Kim, J. (2011). Advising Graduate Students Doing Community-Engaged Dissertation Research: The Advisor-Advisee Relationship. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 15 (4), 5-26.
- Kleijn, R. A. M.; Meijer, P. C.; Pilot, A. & Brekelmans, J. M. G. (2011). *Master's thesis supervision: relations between perceptions of the supervisor. Student relationship, final grade, perceived supervisor contribution to learning and student satisfaction*, *Studies in Higher Education*, 1-15. doi:10.1080/03075079.2011.556717.
- Mainhard, T.; Rijst, R.; Tartwijk, J. & Wubbels, T. (2009). A model for the supervisor-doctoral student relationship. *Higher Education*, 58, 359-373

- Phillips, E. & Pugh, D. (2000). *How to get a Ph.D: A handbook for students and their supervisors* (3rd ed). Buckingham, UK: Open University Press.
- Thompson, D. R.; Kirkman, S.; Watson, R. & Stewart, S. (2005). Improving research supervision in nursing. *Nurse education today*, 25 (4), 283-290.

پروفیسر شکیلہ گل خانہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی